
ULF KRISTERSSON:

MELLAN LUST OCH NYTTA

Det finns böcker som är så fyllda av små och stora spännande tanketrådar – vissa bara som anekdoter, andra som härledda resonemang – att varje form av sammanfattning blir missvisande. Just så känner jag ofta när jag läser Lorentz Lyttkens. Det gällde hans förra bok *Uppbrottet från lagom* och det gäller i lika hög grad hans nya, *Mellan lust och nytta*.

Det handlar som så ofta hos Lyttkens om långsiktigt verkande värderingsförskjutningar, och i detta fall hur de förändrar vårt sätt att uppleva jobbet och välfärden. Boken är som helhet en svidande – men ovanlig – kritik av välfärdsstaten. Han skisserar de sociala katastrofer som hägrar om vi inte inser att "den svenska centrala enhetsdrömmen" är en produkt som är historiskt passé.

Tre resonemang tycker jag är särskilt intressanta. För det första hans beskriv-

ning av det svenska oberoendet, eller rättare sagt mycket selektiva känslor av oberoende. Svensken och svensk retorik framhåller mycket ofta värdet av att vara "oberoende" och vi har nog lite till mans accepterat resonemanget utan att inse dess konsekvenser. Dissikerar man detta oberoende framstår det som extremt selektivt, nästan förljuget. Oberoende är något vi är – eller vill vara – gentemot andra människor av kött och blod. Dem vill vi varken "ligga till last" och heller inte behöva "ta hand om". Vi talar ofta om hur institutioner har frigjort människor från släktens tvångsband. Vi kan förverkliga oss själva istället för att ta hand om andra. Men oberoende är mycket sällan något vi bekymrar oss för gentemot det anonyma. "Samhället" – fast de menar nog staten – är det inget problem att vara beroende av. Det har nästan ansetts kränkande att vara beroende av sina barn, föräldrar eller nära vänner, men asocialt och suspekt att inte vara beroende av stat och kommun.

Lyttkens beskriver denna känsla eller mentalitet med träffsäker precision. Hans

Mellan lust och nytta. Lorentz Lyttkens, Akademeja, 1993.

förklaring till varför vi har utvecklat detta i grunden falska oberoende, ligger inte i individualism, inte i amerikansk en-man-reder-sig-självtologi. Istället har vi en slags omvänd uppfattning av tryggheten. Det verkar för svensken vara frihet från band som ger trygghet, inte nära band man kan lita på. Blott den som inte behöver lita på sin bästa väns omtanke, kan uppskatta hans vänskap, blir den lite bisarra slutsatsen. "Oberoendet är framförallt frihet från band till andra människor. Det är inte rädslan att ligga till last i största allmänhet som styr utan rädslan att behöva ligga andra, konkreta människor till last.", skriver Lyttkens.

Jag erinrar mig Ingemar Ståhls beskrivning om "det svenska" i ett samtidigt som lagen gjorde banden mellan makar mycket lättare att lösa upp, gjordes banden mellan arbetsgivare och arbetstagare mycket svårare att lösa upp. Vi har på något vis velat ersätta den trygghet som är känslomässigt förpliktande, mänskligt bindande, irrationell och omöjlig att prissätta, med en annan trygghet som konstitueras av just det att den inte binder ihop människor vid varandras känslor. Det är väl ingen slump att denna mycket svenska form av extrem individualism hyllas av folkpartister mer än av några andra, socialdemokrater inkluderade. Band mellan människor gör oss sårbara inför varandra. Vi tar

hänsyn utan rationell grund. Just det har nog den sociala ingenjörskonsten aldrig lyckats förlika sig med.

För det andra lyfter Lyttkens fram en ny generations rätt nya krav på synlighet, privat och i jobbet. Bland unga människor står synliga – ibland rent exhibitionistiska – jobb högt i kurs, medan de traditionella indutsrijobben ligger i botten. Utbildning, media och mycket annat har befordrat känslan av att vilja stå i centrum för andras uppmärksamhet. Permanent – tex genom sitt jobb – eller bara för en dag (i Lotta Engbergs TV-program "Kär och galen"). Han konstaterar att många av dessa med krav på synlighet och expressivitet kommer att bli nyttiga och framgångsrika. I "upplevelseindustrin" behövs de synliga människorna. Det är inte de gamla dygderna som skapar framtidens mest framgångsrika medarbetare. Utan när medarbetarens "personliga intresse sammanfaller med företagets intresse är det lusten som skapar nyttan." Och det verkar varken företag eller samhället i stort vara beredda på.

För det tredje är det Lyttkens tes att vi oroar oss för förändringarnas konkreta symboler, men missar förändringens inneboende dynamik. Den ser vi inte, protesterar därför inte emot och står därför helt handfallna inför. Det påminner om kronans fall: Inga politiker hade kunnat fatta beslutet att skriva ner

kronan på det sätt som nu har skett via marknaden. Den levnadsstandardförsämringen är vi alla bara betraktare av. Ingen har fattat beslutet. Det skulle inte gå att fatta, för det hade inte fått majoritet.

På samma vis är det med många av de stora och viktiga samhälleliga förändringsprocesserna. Eller med Lyttkens ord:

”Det är med Sverige som med puppan och larven. För den naturintresserade som enbart har sina sinnen till hjälp förblir puppan oföränderlig ända fram till det ögonblick då den spricker och

fjärilen tar sig ut. Kunde man istället följa larvens utveckling i puppan vore fjärilens befrielse inte samma stora överraskning. Barn växer ur sina kläder men så småningom också sin barnlighet... En paradox är att svenskarna och deras förtroendevalda blandar ihop puppan och fjärilen. Panik och ångest sprider sig när puppan spricker bland dem som tror att fjärilen inte kan leva utan sitt skydd. Men puppan spricker för att fjärilen inte längre kan leva med puppan.”

THOMAS GÜR:

I ENSAMHETENS LABYRINT

Sverige finns inte längre. Som en homogen nationalstat, med en homogen kultur och ett etniskt homogent folk danades det kring 1520-talet och har nu upphört att existera. Visst, det hade några kolonier över Östersjön under ett par decennier.

I ensamhetens labyrint, Mauricio Rojas, Brombergs/En Moderna Tider bok, 1993.

Och det hade Finland och det miste Finland. Och det hade, men vann egentligen aldrig, Norge, trots enlevering och tvångsäktenskap. Men i hjärtat och i hjärtlandet var Sverige ett helgjutet och ensartat land och detta land finns alltså inte mer.

Istället finns ett nytt Sverige där närmare var tionde innevånare är utlandsfödd. Vad mer, deras barn, den